

RAZVIJANJE PISMENOSTI NA STRANOM JEZIKU U SREDNJOJ ŠKOLI

UDK 372.464:372.8:800

Stručni članak. Primljen 31. 5. 1984.

Prvi i glavni cilj učenja stranog jezika u osnovnoj školi i zajedničkim osnovama srednje škole jest ovladavanje produktivnom veštinom — govorom. Pisanje, iako produktivna vještina, često ostaje po strani, tj. ne uvežbava se postupno i sistematski. Nivo pismenosti koji nastaje kao produkt drugih jezičkih aktivnosti u praksi se često prihvata kao sasvim zadovoljavajući. Jedan od razloga ovakvog shvatanja, verovatno, je i okolnost što su učenici najmanje motivisani da savladaju ovu vještinu, jer će je kasnije najmanje koristiti. S druge strane, ona se veoma teško stiče i savladava.

Praksa pokazuje da je za gotovo sva pismena vežbanja u srednjoj školi potreban vodič, ali po mogućnosti takav da ga bolji učenici koriste minimalno ili nikako. Više ili manje kontrolisane, usmerene i vođene vežbe treba postupno da osposobe učenika da se, učenjem pravila i konvencija pisanog jezika, primenjenih u novim kontekstima, slobodno izrazi na stranom jeziku. Ovo ne podrazumeva besprekorno pismeno izražavanje, kao što to čini onaj kome je strani jezik maternji, već sposobnost da se bez većih problema uspostavi pismena komunikacija sa osobom kojoj je taj jezik maternji.

Svakodnevne promene i događaji obavezuju nastavnika da aktuelizuje sadržaje, primeni nove tekstove, tehnike i pristupe rada u vežbama pisanja. Kako se pisanje ne može mehanički odvojiti od ostalih vještina, treba ga što češće povezivati s govorom, čitanjem i slušanjem.

Izbor vežbi i sugestija za razvijanje veštine pismenosti i njeno pretvaranje u sposobnost, nadamo se, može da posluži svakom nastavniku kao pregled i podsetnik.

I VEŽBE PISANJA TIPOVA REČENICA I ODREĐENIH STRUKTURA

Vežbe mogu biti veoma interesantne za učenike, kreativne i komunikativne, a istovremeno da služe za uvežbavanje struktura, rečenica i interpunkcije.

1. *Isto, ali drugačije* — Na tabli se napiše jedna rečenica za sve učenike, ili se daje više rečenica za rad u grupama. Od učenika se traži da drugim rečima kažu ono što je rekao B, odnosno što je napisano na tabli. Npr.:

A: I'm going to the cinema tomorrow.

B: I'M GOING TOO.

Mogući odgovori učenika B su: »I'm certainly going.« »I'm sure I'm going too.«, »Nothing's going to stop me.«, »I think I'll go too.«

2. *Dovršavanje rečenica*

- a) »Mali saveti« — Učenici slušaju ili čitaju »problem«, a zatim završavaju ponuđene rečenice prema svom znanju, stavovima i uverenju. »Probleme« je lako naći u štampi ili ih učenici sami izmišljaju i postavljaju jedni drugima. Evo dva primera problema i započetih rečenica koje učenici mogu koristiti u svojim odgovorima:

— Your friend Mira told you that she had fallen in love with Saša. She is much too shy to tell him. You advise her:

- a) Why don't you ?
- b) What about ing ?
- c) You should try to
- d) It would be best

— Your schoolmate, who is an excellent pupil, is very bad at English. He believes that he is not talented for languages. He does not know what to do. You give him a piece of advice.

- a) If I were you
- b) Why don't you try ...
- c) If you really want
- d) You have to

- b) Nedovršenu rečenicu A treba završiti tako da ona bude pitanje na koje je rečenica B odgovor. Na isti način treba završiti rečenicu C, da bude pitanje na koje je rečenica D logičan odgovor. Npr.:

A: hours watch TV each day?

B: Well, about two hours.

C: your favourite programme?

D: A quiz.

3. *Povezivanje dveju ili više rečenica u jednu*

Pored klasične vežbe, da se rečenice iz kolone A povežu s rečenicama iz kolone B, moguće je uraditi vežbu sledećeg tipa:

Učenici (kazuju i odmah na tabli pišu nekoliko jednostavnih rečenica, onih koje im u tom trenutku padnu na pamet. Zatim u parovima ili grupama povezuju navedene rečenice u logičan tekst. Mogu da menjaju glagolsko vreme, lice i redosled rečenica. Ako ima više rečenica, može se ograničiti upotreba najfrekventnijih veznika. Primer:

»It's very cold today.«, »Ana loves Neša.«, »Footballers earn a lot of money.«, »TV programme is very bad.«, »I rarely go to the theatre.«, »My sister only listens to rock music.«

Navedene rečenice mogu se sastaviti i ovako:

»As Ana loves Neša very much she listens patiently to his plans of becoming a famous footballer who will earn a lot of money. Every afternoon or evening Neša spends 2 hours training, so they rarely go to the theatre or a disco to listen to rock music. When it is very cold they stay at home and watch TV, although the programme is very bad.«

4. Odgovori, komentari i reakcije iz različitih uglova

Na listićima se daje opis cele situacije i uloga jedne ličnosti. Pored ličnosti može se dodati i stav koji par ili grupa treba da zauzmu, kao i da se odredi da li će njihove rečenice biti uzvičene, upitne, imperativne i slično. Npr.:

»You are coming back from school. There are a lot of people in front of the house you live in. All of them are watching your friend Pera who is crawling over the roof. A neighbour tells you that the old lady who lives on the ground floor has asked Pera to bring down her pussy cat which has been miaowing all the morning, because it can't get off the roof.«

Write down your comment. You are: Pera's mother, the old lady—the cat's owner, a five years old girl, a policeman, Pera's best friend, a young man who hates cats or Pera's girlfriend.

II SAŽIMANJE — PROŠIRIVANJE REČENICA I TEKSTA

Ovo je viši nivo pisanja rečenica u kome se uspešno kontrolišu vokabular i strukture, a pogodan je i za vežbanje pisanja odeljaka. Postoji više varijanata za ove vrste vežbi.

1. a) »Dehidrirane rečenice« — su rečenice koje nemaju sve delove. Treba ih proširiti pridevima, priložima, staviti glagol u određeno vreme i slično. Ako su rečenice deo kraćeg teksta, mogu se izostaviti i znaci interpunkcije, tako da veliko slovo pokazuje početak rečenice ili vlastito ime. Primer:

Telephone / ring / Friend / come / evening / She / look / window / It / rain / Have to / go / do / shopping / Can not / find / umbrella / Where / leave / Look for / Find / bedroom /

b) Sinonimi — Učenicima se kaže koje reči u tekstu treba podvući. učenici prepisuju tekst i u toku prepisivanja zamenjuju podvučene reči sinonimima.

c) Može i kraće — Na odabranom tekstu učenici podvlače reči, delove rečenica ili cele rečenice bez kojih bi tekst zadržao logičnost i smisao, a zatim prepisuju skraćenu verziju teksta. Bez korišćenja originalnog teksta, po sećanju ili svojim originalnim dodacima, proširuju skraćenu verziju.

Korisno je odrediti da se pri skraćivanju tekst smanji na određeni broj rečenica ili reči. Isto tako, može se ograničiti obim proširivanja teksta.

d) Telegram — Učenicima se daje tekst izmišljenog telegrama ili originalni oglas iz novina. Po potrebi objašnjavaju im se skraćenice, jedinice mera ili određeni elementi kulture i običaja dotične zemlje. Postavlja se zadatak da se telegram ili oglas napišu punim tekstom u formi pisma ili izveštaja. Zadatak može biti postavljen i obrnutim redosledom, tj. da učenici na osnovu pisma ili teksta napišu telegram, odnosno oglas u novinama. Npr.:

Prijatelj iz Velike Britanija, s kojim se redovno dopisuješ, šalje ti telegram sledećeg sadržaja:

»COMING TO YUGOSLAVIA ON HOLIDAY STOP STAYING JULY FIRST JULY FIFTEENTH STOP RESERVE CAMPING AT SEASIDE STOP IF POSSIBLE CAMP IN FOREST, SANDY BEACH, ENTERTAINMENT FACILITIES STOP GIVE DETAILS AND PRICES BY LETTER STOP

REGARDS TOM

- e) **Slogan** — Na osnovu kraćeg teksta, opisa, reklame ili crteža učenik treba da napiše slogan (krilaticu) za npr. Jadransko more, srednjovjekovne manastire Srbije, neku putničku ili turističku agenciju, gostoljubivost Jugoslovena, jugoslovensku kuhinju, jezera Slovenije i Makedonije, banje i odmarališta Hrvatske, raznovrsnost i bogatstvo folklora Jugoslavije i slično.
- f) **Grafikoni i tabele** — Potrebno je pripremiti originalne primerke reda vožnje autobusa, voza ili aviona; tabele, grafikone i dijagrame iz štampe; rasporede nekih aktivnosti ili delatnosti, planove dužih putovanja, geografske mape, plan grada ili statističke izveštaje. Na osnovu ovako kratkih informacija učenici pišu tekst. Zadatak je interesantniji kada se jednoj grupi da grafikom, dijagram ili tabela da prema njoj napišu tekst, dok druga grupa na osnovu originalnog objašnjenja teksta treba da napravi grafikom ili tabelu. Na kraju grupe upoređuju tačnost rada.

2. *Dikto-komp ili dikto-sastav* je izuzetno interesantna i efikasna vežba. Osnovni princip sastoji se u tome da učenici saslušaju tekst ili stihove pesme, a zatim pišu tekst, odnosno stihove.

Ima nekoliko varijanata koje pružaju velike mogućnosti prilagođavanja težine vežbi znanju učenika.

- a) Pre slušanja, na tabli se napišu ključne reči i izrazi koji će u toku pisanja pomoći učenicima da se što lakše i vernije prisete sadržaja teksta.
- b) Tokom slušanja učenici vode beleške i kasnije ih koriste u rekonstrukciji teksta.
- c) Posle slušanja učenici pišu sadržaj po sećanju. Mesta koja nisu zapamtili ostavljaju prazna. Popunjavaju ih tokom ponovljenog slušanja ili svojim originalnim sadržajem koji se smislaono i logički uklapa u tekst.

3. *Beleške*

Pored već dobro poznatog načina vođenja beležaka, neuobičajeno je, a korisno, dati usmereno vođenje pribeležaka. Pre slušanja sadržaja, grupama se tačno određuje šta treba koja da beleži, ili svi učenici beleže sve, ali u nekoliko kolona. Tako npr. pri slušanju kućnog reda škole i pravila ponašanja u njoj, jedna grupa beleži rečenice uputstva, druga samo rečenice upozorenja, treća samo zabrane, četvrta obaveštenja i sl.

Veoma su pogodni za ovaj način rada sadržaji nećijih dnevnika, opisi ličnosti sa nekog skupa, uputstva za korišćenje aparata i mašina, opisi pravila ponašanja u bolnici, parku, na javnim mestima i slično.

Čitanjem naglas proverava se da li su zapisane sve rečenice teksta. Za domaći zadatak učenici mogu da napišu sastav ili dijalog uz pomoć vođenih beležaka.

4. *Kloz-test*

Može biti manje ili više kreativan. Izostavljene reči mogu se dati na kraju testa kao pomoć slabijim učenicima. Težina testa kontroliše se učestalošću izostavljenih reči. Znatno je teži test u kome je ispuštena svaka četvrta reč, nego onaj u kome je ispuštena svaka sedma reč.

Ova misaona i provokativna vežba može biti isključivo gramatička ako se u tekstu izostave samo predlozi, lične zamenice, glagolski oblici i slično.

III VOĐENI DIJALOG I SASTAV

1. *Dijalog na osnovu slike*

Crteži, humor bez reči, stripovi i nizovi sličica su veoma inspirativna poticajna sredstva za pisanje dijaloga. Kontrola sadržaja i gramatike u dijalogu postiže se davanjem određenih reči — natuknica ili napomena u vezi s korišćenjem određenog vremena ili vrsta rečenica.

Ako se koristi niz sličica, zadatak je teži kada slike nisu poređane pravim redosledom, pa su učenici primorani da se misaono aktiviraju i oko rešavanja problema toka događaja.

2. *Započeti dijalog*

a) Učenici dobijaju delimičan ili potpun tekst osobe A. Oni treba da završe repliku A, da dopune ili kompletno napišu repliku osobe B.

Za ovakve vrste dijaloga podjednaki su oblici telefonskog razgovora, intervju, razgovor s roditeljima, lekarom, razni dogovori o proslavama, pripremama itd.

b) Pripremi se nekoliko kompletnih replika i dijaloga. Učenici završavaju dijalog dodajući 2—3 replike za svakog učesnika razgovora.

c) Simulacija je složeniji oblik dijaloga. Radi se po grupama. Grupi se na cedulji daje opis problema u celini, ličnost (organizacija, institucija) koju grupa zastupa, kao i određeni argumenti i stavovi. Jedna od mogućih situacija je sledeća:

You are at a meeting and are supposed to help in bringing a decision which is about to be made.

A large classroom has to be adapted for new school needs. The school library is very small; the gym is in a bad state; the school celebrations and performances are held in a big, but not suitable hall for these purposes.

Solving of this problem involves co-operation and consultation between: President of School Council — nominates speakers, gives reasons why the meeting is held, decides what further action needs to be taken after voting.

Teacher of Serbo-Croatian — points out the importance of books in life, necessity for a new library and reading room, as well as new titles of books.

Physical Training Teacher — tries to convince the others that pupils' health and physical condition are the most important things; suggests a new, well-equipped gym.

President of Youth Organization — states the views of youth on each aspect of this problem; suggests a main hall with mobile seats in which case a drama group could start working, pupils could come to dance, films could be seen and exhibitions could be held.

Headmaster — gives reasons why a new library is needed, but not a reading room; audio-visual aids could be stored instead.

Secretary of Local Community — promises a financial aid for a new gym in which all citizens could come in the evening for recreation.

Kada grupe napišu svoje stavove iznose ih pismeno. Dijalog se može nastaviti i novim argumentima. Na kraju se obavlja glasanje i donosi odluka.

Pismena aktivnost može se nastaviti pisanjem izveštaja, zapisnika ili pisma, već prema tome koju grupaciju ili instituciju je grupa zastupala.

3. *Sastav* je najteža pismena vežba za učenike. Da se učini lakšom, treba koristiti onu varijantu koja najviše odgovara uzrastu, znanju i interesovanju učenika.

- a) *Pisanje odeljaka* — Učenicima se daje jednostavna slika, niz slika s natuknicama, početne i završne rečenice ili teze za svaki odeljak. Pišući odeljak po odeljak učenici pišu kraći ili duži sastav.
- b) *Završavanje priče, ili šta se desilo između* — Učenici slušaju ili čitaju početak priče, anegdote ili dijaloga. Sami treba da završe priču. Ako im se dodaju i poslednje 2—3 rečenice, treba da napišu šta se desilo u međuvremenu, tj. u sredini priče ili dijaloga.
- c) *Izveštaj* — Kao stimulus daje se slika ili kratak opis situacije. Svaka grupa treba da napiše izveštaj u vezi s navedenim događajem. Data je npr. slika nesportskog i grubog ponašanja sportiste na terenu. Svoj izveštaj o o incidentu treba da napiše: igrač tima A — kostolomac, igrač tima — povređeni, glavni sudija meča, novinar, dežurni lekar, navijač tima A, navijač tima B, treneri oba tima i sl.
- d) *Pismo* — Situacija se daje usmeno ili pismeno. Pred učenika pojedinca se postavlja problem koji treba da razreši putem pisma. Evo primera situacije i problema:

You spent the afternoon with your best friend in your room. You showed her the doll your boyfriend had given you as a present. In the evening you could not find your doll. You were sure that your friend had stolen it. Angry and offended you wrote her a letter.

A few days later you found your doll under a pile of records. You wrote her a letter again.

- e) *Predviđanje pomoću pitanja* — Daje se samo prva rečenica teksta. Individualno ili po grupama, učenici u sveske pišu što više pitanja za koja pretpostavljaju da će imati odgovore u delu teksta koji sledi. Pitanja se zatim pišu na tabli, ali samo ona koja se ne ponavljaju. Tek tada nastavnik čita ceo tekst. Eliminiraju se pitanja na koja tekst nije dao odgo-

vore, a dodaju nova, koja učenici nisu predvideli. Na osnovu tih pitanja, učenici, na času ili kod kuće, pišu kraći sastav. Npr.:

»Roy and Goran joined a Youth Brigade last summer.«

Moguća su pitanja: Who are Roy and Goran?, Are they penfriends?, How old are they?, Where were they working?, What were they doing, How did they meet? Was Roy in an International Brigade? itd., itd.

4. Rezime

To je kraća verzija pročitano^g ili odslušano^g teksta — poznata kao »prepričavanje«, iako se radi i u pisanoj formi. I ovu vrstu vežbe treba negovati i postupno razvijati vežbanjem hvatanja beležaka, sažimanjem rečenica i brojnim već navedenim vežbama. Kod pisanja rezimea treba što češće koristiti mogućnost da se ograniči broj rečenica, ili čak i broj reči. Tako učenici neće pisati rezime doslovno po sećanju, a biće dovedeni u situaciju da im svaka rečenica bude tačna i maksimalno koncizna.

IV SLOBODNI SASTAV

Ova vežba se veoma često upražnjava na časovima stranog jezika. Učenici nerado pišu slobodni sastav, a nastavnici su nezadovoljni šturim, neinventivnim i jezički loše urađenim zadacima. Da bi se postigao bolji rezultat, dobro je ponekad postaviti učenicima zadatak da posle razgovora na određenu temu, za pet minuta napišu što više na temu o kojoj je bilo reči, ali da uopšte ne obraćaju pažnju na ortografske i gramatičke greške. Učenike treba upozoriti da pišu kratke rečenice, koriste fond poznatih reči i izraza, uz minimalnu ili nikakvu upotrebu rečnika. Skrenuti im pažnju da ne pišu sastav na maternjem jeziku da bi ga zatim preveli na strani, jer će, pored ostalog, broj grešaka biti znatno veći, a sastav neće biti u duhu stranog jezika.

V KULTURA

Bez obzira o kojoj je jezičkoj veštini reč, učenici su veoma izloženi uticaju kulturnih elemenata zemlje čiji jezik uče. Oni je svesno i nesvesno porede s kulturom svoje zemlje i kulturom ostalih zemalja. Elementi kulture mogu se koristiti u pismenim vežbama iznošenjem stavova, dopadanja i nedopadanja, opisa reagovanja stranca na neke naše postupke i običaje, ili reakciju našeg čoveka na određene postupke u stranom zemlji.

Ako se u učionici napravi pano sa slikama uz koje je dat kraći opis, odnosno opis određene situacije ili navike, mnogi detalji će ostati u trajnom pamćenju učenika. Neke izuzetno dobre, može prihvatiti kao svoje. Učenici treba da sami nađu odgovarajuće slike u vezi sa sistemom školovanja, rodbinskim odnosima, navikama u ishrani, tipovima građevina i slično. Efekat će biti još bolji ako se na panou naprave dve uporedne kolone — jedna za slike i opise strane kulture, a druga za te iste elemente u našoj zemlji.

sobom, a svaka grupa ima sekretara—zapisničara. Nastavnik namenjuje jednu sliku grupi A, a drugu sliku grupi B. Obe grupe gledaju po 1 minut svaku sliku, nastojeći da zapamte što više detalja. Grupa A piše 7—9 pitanja u vezi s detaljima sa svoje slike, a grupa B to isto u vezi sa svojom slikom, nastojeći da postavi pitanja o detaljima koje protivnička grupa nije zapazila. Pitanja su tipa: Gde?, Koliko?, Koje boje?, Da li se na slici nalazi...?, U kojoj ruci?, itd. Predstavnik grupe čita pitanja koja je sekretar zapisao, a bilo koji član protivničke grupe daje odgovor. U spornim slučajevima nastavnik odlučuje o tačnosti odgovora i, eventualno, dodeljuje pola poena umesto celog.

Jasno je da ovaj izbor vežbi ne iscrpljuje sve mogućnosti rada na usavršavanju, sposobnosti pisanja, ali će, nadamo se, doprineti obogaćivanju iskustva nastavnika i raznovrsnosti u radu.

LITERATURA

- Rivers, M. W. and Temperley, M. S. *A practical guide to teaching of English as a second or foreign language*, Oxford University Press, New York, 1978.
- Chastain, Kenneth, *Developing Second-Language Skills, Theory to Practice*, second edition, Rand Mc Nally, Chicago, 1976.
- Kraus-Srebrić, Eva, *Može i drugačije*, Zbirka didaktičkih igara u nastavi stranih jezika, Zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja grada Beograda, Beograd, 1982.
- Dimitrijević, R. Naum, ed., *Teach and Test Your Students*, N. U. Veselin Masleša, Beograd, 1974.
- Dimitrijević, R. Naum, *Zablude u nastavi stranih jezika*, IGKRO Svjetlost OOUR Zavod za udžbenike, Sarajevo, 1979.
- Byrne, Donn, *Teaching Writing Skills*, Longman Group Ltd. 1982.
- Frank, C. — Rinvoluceri, M. — Berer, M., *Challenge to think*, Oxford University Press, Oxford, 1982.

DEVELOPING WRITING SKILL IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES ON THE SECONDARY LEVEL

Summary

Writing has often been considered the least important of the language skills. As it is very difficult to acquire it should be taught gradually. Exercises should be communicative, stimulating and interesting and topics should be up-to-date.

A great number of exercises is given in order to help the teachers as well as to contribute to the pupil's ability to communicate through the medium of writing.